

Geçmişten Bugüne*

Ali Canip, "ORTA TEDRİSATIMIZ İÇİN HANGİ ESERLERİ SEÇECEĞİZ", *Hayat*, 2/34 (21 Temmuz 1927), s. 3-5.

Bir mektep için intihap edilecek edebî eserler o mektep talebesinin alâkasını celp etmeli, çünkü alâka olmadan zevk alınmaz. Zevk alınmadan da faydalı bir netice istihsal edilemez. -Amerika terbiyecilerinin raporundan -"Edebiyat tedrisinin gâyesi her şeyden evvel çocuğa yanlışsız yazımını ve okunuşunu öğretmektir." Gustave LANSON

Amerika'da, birkaç sene önce "tâli mekteplerin gâye ve prensipleri" tâli mektepte tedris edilen derslerden her birinin gâyeleri ve usul-i tedrisleri meselelerini çözmek üzere Amerika'nın en yüksek terbiyecileriyle mütehasıslarından mürekkep komisyonlar teşkil edilmiştir ki lisan komisyonun raporunda münderic "edebiyat derslerinin gâyesi" ve "edebî eserlerin intihâbına hâkim olacak esaslar" kısmı terbiye meselelerinde memleketimizin yektâ ve güzide bir üstadı tarafından İngilizceden tercüme edilmiş ve lutfen bana gönderilmiştir. Fransız müverrih ve terbiyecisi muallim Gustave LANSON'ın da geçen makalemde bahs ettiklerimden başka "edebî asırların mütekâbil hissesi" ünvanıyla ayrı bir konferansı vardır. Her iki ayrı milletin başka başka mütehasısları aynı mesele ve mevzuda hemen hemen aynı mülâhazaları der-miyan etmektedirler ki alâkadarlar için dikkate şâyândır. İşte bu makalemde o iki mühim menbaı esas ittihaz ederek kârilerimle "orta tedrisatımız için hangi eserleri intihâp edeceğimiz"i konuşmak istiyorum.

Bizim edebiyatımızın birkaç esaslı kolu var:

1. [Aralarındaki farkları bilmeyenler bunları] aynı şey olarak telakki ediyor. Halbuki eldeki vesikalar bu yolda bir hüküm verebilmeye müsait değildir.
2. Refik Bey'in neşrettiği yeni divan vesikaları ait oldukları devir için "devşirme" usulünün mahiyetini tenvir edebilecek vesikalardır. Lakin muhtelif şark ve garb menba'larından aldığı diğer malumâtı "tarihi tenkit ve inşa" usulüne

tebean tahlil ve terkip etmeyerek tasnifsiz bir surette sıraladığı için makalelerinden "devşirme" usulünün menşe' ve tekâmülü hakkında hiçbir netice çıkmamakta ve hele bu usulün I. Murad devrinde teessüsü hakkında o devre ait hiçbir menba' gösterilememekte ve Bartholomeos'nun iddiası asla ret edilememektedir.

Köprülüzâde Mehmed Fuâd

İstanbul Dâru'l-fünûnunda "Türk Edebiyatı Tarihi" müderrisi

1. Şark medeniyeti içinde yaşadığımız zaman münevver zümrenin yani medrese tahsili gören adamların Acemleri taklîden meydana koydukları Dîvân Edebiyatı
2. Bu edebiyattan zevk alamayan, hatta haberdar olamayan halkın zevkine göre tezahür eden "saz şiiri" veyahut "Âşık Edebiyatı"
3. Tasavvuf felsefesinin Türk memleketlerine nüfuzu üzerine bu felsefenin meydana koyduğu "Tekke" müessesesinin zevkini ifade eden "Avâmî Tasavvuf Edebiyatı" ki halk ve dîvân edebiyatları bu üçüncü kola muhtelif noktalardan nüfuz etmiştir.
4. Siyasi tanzimattan sonra Türk milleti yavaş yavaş garplılaştınca bu temâyülün zevkini göstermek üzere zuhur eden "Avrupaî Edebiyat"

Bu dört esasî kolun her birisinden intihâp edilecek parçalar bulabiliriz. Fakat intihâpta bize rehber hangi esas olacaktır.

Amerikalı mütehasıslar bizim liselerimize tekâbül eden sınıflar için "istihsal

edilecek gâyeler” olmak üzere şunları gösteriyorlar:

1. Edebiyat dersleri talebenin muhayyilevî, heyecânî hayatını genişletmeli, derinleştirmeli, zenginleştirmelidir.
2. Edebiyatın tedkiki talebede büyük şahsiyetlere (ister muharrir, ister edebî eserlerin kahramanları olsun)karşı bir takdir ve hayret uyandırmalı.
3. Edebiyat dersleri mütâla’â zevkini azamî bir derecede inkişaf ettirmeli.
4. Talebede mütâla’â zevkinin itiyât haline gelmesi için edebiyat dersleri **edep**[edebî] mevzuları hâvî olmalıdır ki talebenin zihninde geniş ve alâka-bahş maddeler canlansın, rûhiyâtta kendi inkişâfları, kendi zevkleri için fikrî, manevî gıdalar bulmak kabiliyeti ve arzusu onlarda tenemmî etsin.
5. Edebiyatın saydığımız gayelerini tahakkuk ettirmek için edebiyat muallimi talebesinin fikrî melekelerini mes’ûr bir tarzda inkişâf ettirmeye çalışmalıdır. Talebe daha derin duymakla ve daha canlı tahayyül etmekle kalmamalı, daha doğru, daha sağlam bir tarzda düşünmeye ve edebiyatı yalnız doğru tefsir etmeye değil, aynı zamanda sâlim ve makul bir tarzda hayatımıza tatbik etmeye de sevk olunmalıdır.

Gustave LANSON da hemen hemen aynı gayeyi üç esasî noktaya ircâ’ ediyor:

1. Çocuğa yanlış yazmayı ve konuşmayı öğretmek.
2. Zevkin inkişâfına hâdim olmak.
3. Çocuğun zihnî teşekkülünü temîn etmek.

Bizim edebiyatımızın dört esasî kolundan önce Dîvân Edebiyatı’nı ele alalım: Bunda evvelan heyecan kıt, sâniyen fikir gayri asrîdir. İçinde Fuzûlî gibi, Nedîm gibi hakikaten şâir adamlar yetişmiş olmakla beraber bir “edebî mektep” olmak haysiyetiyle “lirik” değildir. Zihne, zihnî unsurlara istinâd eder. Elem ve heyecanla en fazla alâkadar olan Fuzûlî gazelleri bile hars u malumâta müteallık maddelerle sıkı

sıkıya merbut ve muhâttır. Bu manzumelerde öyle parçalara tesadüf edilir ki mesela filan âyeti veya filan hadisi bilmedikçe manasının sathında kalınır, vereceği zevk tam olarak alınmaz. Nedîm’de ise zeka [kurnazlığı] pâyânsızdır. Orijinal bir muhayyile ile şaklaban bir hünerverlik imtizac etmiş, Nedîm’i meydana getirmiştir. Nedîm, ka’bine erilemez, hayret-bahş bir sanatkardır. Fakat hassasiyet itibarıyla derin olmayan bir şâirdir. Hülâsa demek istiyoruz ki Dîvân Edebiyatı, hey’et-i umumesiyle bir hüner edebiyatı, bir zihin edebiyatıdır. Felsefesine gelince; bütün İslâmî edebiyatlarda müşterek olan “vahdet-i vücût”tan ibârettir. Fakat bu felsefe de şu hüner ve şu zihin edebiyatında pek sathî bir fantezi halini asla aşmamıştır. Aşmadığı için “telkîn” kudreti azdır. Aşmış olsaydı -Türk milletinin bugün içine girdiği ve girmek mecburiyetinde bulunduğu yeni Avrupaî hayat itibarıyla- yapacağı telkîn müfîd de olamazdı. Çünkü “vahdet-i vücüt” nazariyesi dar medrese zihniyetine karşı eski zamanlarda pek faydalı bir geniş düşünme hâsıl etmiş ise de maddî hayatı ve dünyayı hiçe saydığı, “rıza ve teslim” onun esâsî umdesi olduğu için bugünkü dünyevî kıymetler üstüne müstenid ve mücâdil yeni terbiyeye yabancı kalırdı. Biraz evvel de işaret ettiğimiz üzere yine bu edebiyat, tahsil görmüş bir zümrenin malıdır. Sahipleri halka hitap etmeyi düşünmemiş, ekseriya ictimâî hayat ile alâkadar olmaksızın mücerret bir edebiyat vücuda getirmiştir ki Gustave LANSON’ın 17. asır edebiyatında noksan bulduğu ictimâî duygular itibarıyla bizim bu zümrevî edebiyatımız daha züğürttür. Bugünkü Türk çocuğunun ruhunda bu noktadan da boşluk bırakmaya mahkumdur.

Aynı edebiyat şekil ve ifade itibarıyla gayet dardır. Her şâir kaside, gazel, mesnevi, rubai... yazmaya ve bu kasideleri, gazelleri, mesnevileri, rubaileri... muayyen mefhum ve mazmunlarla ifade etmeye mecburdur. Bugünkü Türk çocuğu beş altı mahir dîvân şâirinin ifadesinde mesela cidden zengin ve rengîn teşbihler bulur. Fakat asırlarca süren bu edebiyatta aşağı yukarı hep bu teşbihlerin ufak farklarla tekrar ettiğini görmek mahkumiyetindedir. O halde bu edebî mektep bugünkü çocuğun mütâla’â zevkini istenildiği kadar inkişâf ettiremeyeceği gibi, ne daha derin düşünmeye ne de salim ve makul bir tarzda hayatına tatbik etmeye yarayacak kuvvetli unsurlar da veremeyecektir. Unutmayalım ki tamamen “İskolastik” yani medresevî olan lisanı ise çocuğa yanlış yazımını ve konuşmasını öğretmekten tamamen uzaktır.

Türk milletine mensup bir zümrenin işgalini ve zevkini öğretmek ve kısmen biraz muhayyilesini oynatmak, bedîî hazzını okşamak itibariyle “Dîvân Edebiyatı”na orta tedrisatımızda çok dikkat ve itina ile tayin edilmiş mahdud bir mevki elbette vereceğiz.

“Saz şiiri” veya “Âşık Edebiyatı” dediğimiz kola gelince: Asıl Türk halkının zevkini ifade eden bu edebiyat Divân Edebiyatı’ndan daha az mâhirâne fakat daha geniş, daha lirik ve bir kısım ictimâî duygularla mâl-â-mâldır. Âşıklar içinde biraz fazla okuyanlar da yetişmiş ve bunlar bazen Dîvân Edebiyatı’ndan müteessir olmuş, kendi samimi şiirlerine o edebiyattan aktarma mazmunlar katmışlardır. Fakat hey’et-i umumiyesi itibariyle Âşık Edebiyatı tahassüs noktasından bize pek yakındır. Koşmalar, destanlar, türküler içinde talebenin muhayyilevî ve heyecanî hayatını genişletecek, derinleştirecek, zenginleştirecek çok parçalar bulabiliriz.

Ancak esas itibariyle ümmî adamlar tarafından meydana getirilmiş olması, lirik kıymetinden ve bazen zarif zeka inceliklerini ifadeden daha fazla şeyler vermesini mucib olmaktadır.

“Avâmî Tasavvuf Edebiyatı”na ait parçalar içinde pek coşkun ve pek dokunaklı olanları vardır. Yunus Emre başlı başına bir âlimdir. Onu model ittihaz ederek meydana gelen Bektâşî nefesleri içinde de nüktelileri mebzuldur.

Bu edebiyatın felsefesi Dîvân Edebiyatı’nda da görülen “vahdet-i vücud”tur, bir farkı varsa bunda çok kuvvetli ve derin olmasıdır.

Avâmî Tasavvuf Edebiyatı’na bütün kuvvet ve kıymet bu felsefeden geldiği, esas itibariyle bu edebiyat geniş düşünüşü telkin ettiği halde orta tedrisatımızda bu felsefenin ve -mâhiyeti itibariyle- bu geniş düşünmenin daha evvel temas ve işaret ettiğimiz sebeplerden dolayı fikrî ve asrî kıymeti çok olamayacaktır.

Türk çocuğu kendi bedîî ihtiyaçlarını en ziyade dördüncü kolda siyasi Tanzimat’ı müteakip zuhur eden “Avrupâî Edebiyat” içinde arayacaktır. Çünkü ancak bu edebiyat ile beraber nesir -hey’et-i umumiyesi- itibariyle okunur bir hale girmiştir. Vâkaa Dîvân Edebiyatı’nda tarih ve bazı halk muharrirlerinin yazıları istisna edilecek olursa geriye kalan nesir bir yığın kelime ve seciden ibarettir. Yeni Avrupâî Edebiyatımız -geçen makalede arz ve izah

ettiğim üzere- asrın edebiyatlarına nazaran her noktadan vâkaa zayıftır fakat mademki “yazmak okumaya vâbestedir” Türk çocuğu yazmak melesesini inkişâf ettirmek için bu yeni edebiyatın nesrinden çok istifade edecektir. Hele son on onbeş senelik yazılar -vâkaa Yakup Kadri, Ömer Seyfettin, Fazıl Ahmet, Reşat Nuri, Falih Rıfkı gibi sayılı birkaç gence münhasırdır- ona pek yakın ve fevkalâde fâide-bahşır. Çünkü ancak on onbeş seneden beridir ki Türk Edebiyatı lisan itibariyle tamamen asrîleşmiş, yani konuşulan güzel Türkçeyi -bütün dünyada olduğu gibi- kendisine beyan vasıtası yapmıştır. Bugünkü Türk muharririne halkın dili bir idealdir, ona ne kadar yaklaşırsa kendisini o kadar muvaffak sayıyor. Bu noktanın haricinde kalan unsurlar -yani çocuğun muhayyilevî, heyecanî hayatını derinleştirmek, ictimâî ve vatanî duygu ve fikirlerle onun zekasını tenmiye etmek- itibariyle yeni Avrupâî Edebiyat’ın başta Namık Kemal olmak üzere Hâmit, Recâizâde Ekrem, Sezâî, Ahmet Râsim, Hüseyin Rahmî, Hâlit Ziyâ, Tevfik Fikret, Cenâp ve daha yenilerin eserleri elbette müracaat edilecek vasıtalarlardır.

Güneş Mecmuası’nın 12. sayısında “mevzunun rolü” ünvanıyla ufak makalemde de temas ettiğim gibi “.....edebiyatta, şiirde, başka şeyler bulmak iştihakı bize Dîvân Edebiyatı’nın karşısında illallâh dediriyor. O an içinde mesela Rübâb-i Şikeste’yi açınca geniş bir ufuk karşısında kaldığımızı görüyoruz. Oh diye nefes alıyoruz: İşte bir Balıkçılar, işte bir Hasan’ın Gazası, işte bir Ramazan Sadakası, işte bir Zerrîşte... Avrupalaşmış olmanın edebiyattaki feyz ve kudretine bakınız ki bir Tevfik Fikret, kendisinden şâirlik itibariyle pek çok yüksek simâlar da yetiştirmiş olan Acem taklidi edebiyata bir tek Rübâb-i Şikestesiyile bu noktadan galebe çalıyor. Artık yine aynı nokta-i nazardan yeni edebiyatın bugünkü çocuğa vereceği yeni unsurlar tasavvur edilebilir. Fakat geçen makalemde de dediğim gibi Kemâl’in, Hâmit’in, Fikret’in... yazıları asrın edebiyatlarına nazaran her noktadan zayıftır. Amerikalı mütehassıslar, kaleme aldıkları raporda bilhassa: Edebiyat dersleri, muhtelif tipte edebî eserleri muhtevî olmalıdır. Terbiye, talebe zevkinin tenevvüünü temin etmeli ve talebede edebiyatın ihata ve şümulu hakkında bir fikir husûle getirmelidir. Edebiyat dersleri öyle bir tenevvü’ göstermeli ki her talebe kendisi için azamî zevki temin edecek tipte eserlerle temas edebilsin. Bu suretle mesela lirik şiirler hakkında pek az incizâb duyan bir gencin temâşâ ve

hikâye gibi eserlerle düşüncesi ve faaliyeti inkişâf ettirilmiş ve bu iki nev' eserlere karşı alâkasını temine imkan bulunmuş olur diyolarlar. İşte şu büyük vazifeyi ifâ edecek kudrette eserleri Avrupaî Edebiyatımızda da mebzûlen bulamamaktayız. Mesela Türk çocuğuna hayatın pitoreskini, insanın psikolojisini gösterecek dramatik eserlerimiz yok denecek derecelerde ehemmiyetsizdir. Diğer nev'ler de zengin değildir. Bu mühim noksanı talebemize Frenk edebiyatlarından numuneler göstermekle telakki mecburiyetindeyiz. Maârif vekâleti daha şimdiden bunu temin için hazırlanmıştır. Cihan edebiyatlarından -trajediye, drama, komediye, romana, tarihe, pastoral nev'e tenkite.... dâir-numuneleri havi broşürler neşrini temin etmektedir. Bu broşürleri hazırlayacak zatlar arasında Hüseyin Cahit, Mehmet Ali Tevfik, Reşat Nuri, Celal Sahir, Ercüment Ekrem, Siracettin, Hıfzı Tevfik beyler gibi tanınmış edip ve muallimler de vardır. Lise talebesi bu yeni sene başında kendisini yarın için ve bugünkü medeni ihtiyaçlara göre hazırlayacak eserden iyice bulabilecektir.

Hulasa; Türk çocuğu, kendi milletine mensup muhtelif zümrelerin meydana koydukları edebî tezahürden gafil kalmamalıdır. Divân Edebiyatı'ndan, Halk Edebiyatı'ndan, Tekke Edebiyatı'ndan, yeni Avrupaî Edebiyat'tan ona numuneler göstermek vazifemizdir. Ancak yine Amerikalı mütehassısların dedikleri gibi meydana konulacak kıraât kitaplarında ve ale'l-umum talebeye ait eserlerde her şeyden evvel dikkat edeceğimiz nokta şudur: Bunlar telkin-bahş düşünceleri, sâlim ahlâkî mefkûreleri, normal ve kuvvetli karakterleri, asil hareketleri, saf hayatı muhtevî bulunmalı. Bundan her kitabın mutlaka bir ahlâk nâşiri olması manası çıkarılmamalı, yalnız her kitabın hey'et-i mecmuasına hâkim olan ahlâkî tonun sâlim olması ve bütün hayatı müddetince takip edeceği hatt-i hareketi tespit çağında bulunan talebe üzerinde feyizli bir tesir bırakması lüzumu anlaşılmalıdır.

Velhasıl Avrupalılar edebiyat tedrisatına pek çok ehemmiyet veriyorlar. Bizim için de bu ehemmiyete dikkat etmek ve ona göre çalışmak lüzumu artık kendini göstermiştir.

ORTA ÖĞRETİMİMİZ İÇİN HANGİ ESERLERİ SEÇECEĞİZ

Ali Canip

Bir okul için seçilecek edebî eserler o okul öğrencisinin ilgisini çekmeli, çünkü ilgi olmadan zevk alınmaz. Zevk alınmadan da faydalı bir sonuç elde edilemez. -Amerika terbiyecilerinin raporundan -"Edebiyat öğretiminin amacı her şeyden önce çocuğa yanlışsız yazımını ve okunuşunu öğretmektir." Gustave LANSON

Amerika'da, birkaç sene evvel "tâlî (ikinci dereceden okullar) okulların amaç ve ilkeleri" tâlî mektepte okutulan derslerden her birinin amaçları ve öğretme yöntemleri meselelerini çözmek üzere Amerika'nın en yüksek terbiyecileriyle uzmanlarından oluşan komisyonlar oluşturulmuştur ki dil komisyonun raporunda yer alan "edebiyat derslerinin amacı" ve "edebî eserlerin seçimine hâkim olacak esaslar" bölümü terbiye meselelerinde memleketimizin eşsiz ve güzide

bir üstadı tarafından İngilizceden tercüme edilmiş ve lutfen bana gönderilmiştir. Fransız tarihçi ve terbiyecisi öğretmen Gustave LANSON'ın da geçen makalemde bahsettiklerimden başka "edebî asırların(çağların) karşılıklı payı" ismiyle ayrı bir konferansı vardır. Her iki ayrı milletin başka başka uzmanları aynı mesele ve konuda hemen hemen aynı düşünceleri ortaya koymaktadırlar ki ilgililer için dikkate değerdir. İşte bu makalemde o iki önemli kaynağı esas alarak okurlarımla "orta öğretimimiz için hangi eserleri seçeceğiz"i konuşmak istiyorum.

Bizim edebiyatımızın birkaç esaslı kolu var:

1. [Aralarındaki farkları bilmeyenler bunları] aynı şey olarak (algılıyor) kabul

ediyor. Halbuki eldeki belgeler bu yolda bir hüküm verebilmeye uygun değildir.

2. Refik Bey'in yayınladığı yeni divan belgeleri ait oldukları zaman için "devşirme" yönteminin içeriğini aydınlatılabilecek belgelerdir. Lakin çeşitli doğu ve batı kaynaklarından aldığı diğer bilgiyi "tarihi tenkit ve inşa" yöntemine uyarak, tahlil (analiz) ve terkip (sentez) etmeyerek tasnifsiz (bölümlemesiz) bir şekilde sıraladığı için makalelerinden "devşirme" yönteminin köken ve gelişimi hakkında hiçbir sonuç çıkmamakta ve hele bu yöntemin I. Murad zamanında kurulması (oluşturulması) hakkında o zamana ait hiçbir kaynak gösterilememekte ve Bartholomeos'un iddiası asla reddedilememektedir.

Köprülüzâde Mehmed Fuâd

İstanbul Dâru'l-fünûnunda "Türk Edebiyatı Tarihi" profesörü

1. Doğu uygarlığı içinde yaşadığımız zaman aydın kesimin (tabakanın) yani medrese eğitimi gören adamların İranlılara öykünerek ortaya koydukları (ürettikleri) Dîvân Edebiyatı
2. Bu edebiyattan zevk alamayan, hatta haberdar olamayan halkın zevkine göre ortaya çıkan "saz şiiri" veyahut "Âşık Edebiyatı"
3. Tasavvuf felsefesinin Türk memleketlerine nüfuzu (işlemesi) üzerine bu felsefenin meydana getirdiği "Tekke" kurumunun zevkini ifade eden "Avâmî Tasavvuf Edebiyatı" ki halk ve dîvân edebiyatları bu üçüncü kola çeşitli noktalardan işlemiştir.
4. Siyasi Tanzimat'tan sonra Türk milleti yavaş yavaş batılılaşınca bu eğilimin zevkini göstermek üzere ortaya çıkan "Avrupâî Edebiyat"

Bu dört temel kolun her birisinden seçilecek parçalar bulabiliriz. Fakat seçimde bize rehber hangi esas olacaktır.

Amerikalı uzmanlar bizim liselerimize karşılık gelen sınıflar için "elde edilecek amaçlar" olmak üzere şunları gösteriyorlar.

1. Edebiyat dersleri talebenin muhayyilevî (hayâlî), heyecânî hayatını genişletmeli, derinleştirmeli, zenginleştirmelidir.
2. Edebiyatın incelenmesi öğrencide büyük kişiliklere (ister yazar, ister edebî eserlerin kahramanları olsun) karşı bir takdir (beğeni) ve hayret (şaşıklık) uyandırmalı.
3. Edebiyat dersleri okuma zevkini en yüksek derecede geliştirmeli.
4. Öğrencide okuma zevkinin alışkanlık haline gelmesi için edebiyat dersleri **ediple** konuları içermelidir ki talebenin zihninde geniş ve ilgi uyandıran maddeler canlansın, rûhî olarak kendi gelişimleri, kendi zevkleri için fikrî, manevî gıdalar bulmak kabiliyeti (yeteneği) ve arzusu onlarda artsın.
5. Edebiyatın saydığımız amaçlarını ortaya çıkarmak için edebiyat öğretmeni öğrencisinin fikrî melekelerini (yatkınlıklarını) çağdaşlaşmış bir tarzda geliştirmeye çalışmalıdır. Öğrenci daha derin duymakla ve daha canlı tahayyül etmekle kalmamalı, daha doğru, daha sağlam bir tarzda düşünmeye ve edebiyatı yalnız doğru yorumlamaya değil, aynı zamanda sağlam ve akla uygun bir tarzda hayatımıza uydurmaya da yönlendirilmelidir.

Gustave LANSON da hemen hemen aynı amacı üç temel noktaya dayandırıyor:

1. Çocuğa yanlışsız yazmayı ve konuşmayı öğretmek.
2. Zevkin gelişimine yardımcı olmak.
3. Çocuğun zihnî oluşumunu sağlamak.

Bizim edebiyatımızın dört temel kolundan önce Dîvân Edebiyatı'nı ele alalım: Bunda öncelikle heyecan kıt, sonra fikir çağ dışıdır. İçinde Fuzûlî gibi, Nedîm gibi hakikaten şâir adamlar yetişmiş olmakla beraber bir "edebî mektep" olmak itibarıyla "lirik" değildir. Zihne, zihnî unsurlara dayanır. Elem (keder) ve heyecanla en fazla ilgili olan Fuzûlî gazelleri bile kültür ve bilgiye bağlı maddelerle sıkı

sıkıya ilişkili ve kuşatılmıştır. Bu manzumelerde öyle parçalara rastlanılır ki mesela filan âyeti veya filan hadisi bilmedikçe anlamının yüzeyinde kalınır, vereceği zevk tam olarak alınmaz. Nedîm’de ise zeka [kurnazlığı] sonsuzdur. Özgün bir muhayyile ile şaklaban bir hünerlilik birleşmiş, Nedîm’i meydana getirmiştir. Nedîm, topuğuna erişilemez, şaşkınlık veren bir sanatkardır. Fakat hassasiyet(duygusallık) itibariyle derin olmayan bir şâirdir. Özet olarak demek istiyoruz ki Dîvân Edebiyatı, genel şekliyle bir hüner edebiyatı, bir zihin edebiyatıdır. Felsefesine gelince; bütün İslâmî edebiyatlarda ortak olan “vahdet-i vücût”tan ibârettir. Fakat bu felsefe de şu hüner ve şu zihin edebiyatında pek yüzeysel bir fantazi halini asla aşmamıştır. Aşmadığı için “telkin” gücü azdır. Aşmış olsaydı –Türk milletinin bugün içine girdiği ve girmek zorunda olduğu yeni Avrupaî hayat itibariyle- yapacağı telkîn faydalı da olamazdı. Çünkü “vahdet-i vücût” görüşü dar medrese zihniyetine karşı eski zamanlarda pek faydalı bir geniş düşünme üretmiş ise de maddî hayatı ve dünyayı hiçe saydığı, “rıza ve teslim” onun temel dayanağı olduğu için bugünkü dünyevî değerler üstüne yaslanan ve mücadele eden yeni terbiyeye yabancı kalırdı. Biraz önce de işaret ettiğimiz üzere yine bu edebiyat, eğitim görmüş bir zümrenin malıdır. Sahipleri halka hitap etmeyi düşünmemiş, çoğunlukla toplumsal hayat ile ilgilenmeden soyut bir edebiyat vücuda getirmiştir ki Gustave LANSON’ın 17. yüzyıl edebiyatında eksik bulunduğu toplumsal duygular itibariyle bizim bu sınıfsal edebiyatımız daha (yoksul)züğürttür. Bugünkü Türk çocuğunun ruhunda bu noktadan da boşluk bırakmaya mahkumdur.

Aynı edebiyat şekil ve ifade itibariyle oldukça dardır. Her şâir kaside, gazel, mesnevi, rubai... yazmaya ve bu kasideleri, gazelleri, mesnevileri, rubailer... belirli kavram ve mazmunlarla ifade etmeye mecburdur. Bugünkü Türk çocuğu beş altı yetenekli dîvân şâirinin ifadesinde mesela cidden zengin ve renkli benzetmeler bulur. Fakat yüzyıllarca süren bu edebiyatta aşağı yukarı hep bu benzetmelerin ufak farklarla tekrarlandığını görmek mahkumiyetindedir. O halde bu edebî mektep bugünkü çocuğun okuma zevkini istenildiği kadar geliştiremeyeceği gibi, ne daha derin düşünmeye ne de sağlam ve akla uygun bir tarzda hayatına uygulamaya yarayacak güçlü unsurlar da veremeyecektir. Unutmayalım ki tamamen “İskolastik” yani

medreseye ait olan dili ise çocuğa yanlış yazımını ve konuşmasını öğretmekten tamamen uzaktır.

Türk milletine mensup bir kesimin uğraşını ve zevkini öğretmek ve kısmen biraz muhayyilesini(hayal dünyası) oynatmak, bedîi(estetik) hazzını okşamak itibariyle “Dîvân Edebiyatı”na orta öğretimimizde çok dikkat ve özen ile belirlenmiş sınırlı bir yer elbette vereceğiz.

“Saz şiiri” veya “Âşık Edebiyatı” dediğimiz kola gelince: Asıl Türk halkının zevkini ifade eden bu edebiyat Dîvân Edebiyatı’ndan daha az mâhîrâne(ustalık) fakat daha geniş, daha lirik ve bir kısım toplumsal duygularla dopdoludur. Âşıklar içinde biraz fazla okuyanlar da yetişmiş ve bunlar bazen Dîvân Edebiyatı’ndan etkilenmiş, kendi samimi şiirlerine o edebiyattan aktarma mazmunlar katmışlardır. Fakat genel şekil itibariyle Âşık Edebiyatı hissiyat(duygusallık) noktasından bize pek yakındır. Koşmalar, destanlar, türküler içinde öğrencinin hayâlî ve heyecanî hayatını genişletecek, derinleştirecek, zenginleştirecek çok parçalar bulabiliriz.

Ancak esas itibariyle (ümmî) okuma yazma bilmeyen adamlar tarafından meydana getirilmiş olması, lirik değerinden ve bazen zarif zeka inceliklerini ifadeden daha fazla şeyler vermesini gerektirmektedir.

“Avâmî Tasavvuf Edebiyatı”na ait parçalar içinde pek coşkun ve pek dokunaklı olanları vardır. Yunus Emre başlı başına bir âlimdir. Onu örnek olarak meydana gelen Bektâşî nefesleri içinde de nüktelileri boldur.

Bu edebiyatın felsefesi Dîvân Edebiyatı’nda da görülen “vahdet-i vücût”tur. Bir farkı varsa bunda çok güçlü ve derin olmasıdır.

Avâmî Tasavvuf Edebiyatı’na bütün güç ve değer bu felsefeden geldiği, esas itibariyle bu edebiyat geniş düşünüşü telkin ettiği halde orta öğretimimizde bu felsefenin ve içeriği itibariyle- bu geniş düşünmenin daha önce değindiğimiz ve işaret ettiğimiz nedenlerden dolayı fikrî ve asrî(çağdaş) kıymeti çok olamayacaktır.

Türk çocuğu kendi bedîi(estetik) ihtiyaçlarını en çok dördüncü kolda siyasi Tanzimat’ı takip ederek ortaya çıkan “Avrupaî Edebiyat” içinde arayacaktır. Çünkü ancak bu

edebiyat ile beraber nesir(düzyazı) -genel şekil- itibariyle okunur bir hale girmiştir. Gerçi Dîvân Edebiyatı'nda tarih ve bazı halk yazarlarının yazıları istisna tutulacak olursa geriye kalan nesir(düzyazı) bir yığın kelime ve seciden(kafiyeden) ibarettir. Yeni Avrupâî Edebiyatımız -geçen makalede sunduğum ve açıkladığım üzere- çağın edebiyatlarına göre her noktadan gerçekten zayıftır ama mademki "yazmak okumaya bağlıdır" Türk çocuğu yazmak becerisini geliştirmek için bu yeni edebiyatın nesirinden (düzyazısından) çok faydalanacaktır. Hele son on onbeş senelik yazılar -gerçi Yakup Kadri, Ömer Seyfettin, Fazıl Ahmet, Reşat Nuri, Falih Rıfkı gibi sayılı birkaç gence özgüdür- ona pek yakın ve olağanüstü fayda vericidir. Çünkü ancak on onbeş seneden beridir ki Türk Edebiyatı dil itibariyle tamamen çağdaşlaşmış, yani konuşulan güzel Türkçeyi -bütün dünyada olduğu gibi- kendisine anlatma aracı yapmıştır. Bugünkü Türk yazarına halkın dili bir ülküdür, ona ne kadar yaklaşırsa kendisini o kadar başarılı sayıyor. Bu noktanın dışında kalan unsurlar -yani çocuğun hayâlî, heyecanlı hayatını derinleştirmek, toplumsal ve vatanî duygu ve fikirlerle onun zekasını geliştirmek- itibariyle yeni Avrupâî Edebiyat'ın başta Namık Kemal olmak üzere Hâmit, Recâizâde Ekrem, Sezâî, Ahmet Râsim, Hüseyin Rahmî, Hâlit Ziyâ, Tefik Fikret, Cenâp ve daha yenilerin eserleri elbette başvurulacak araçlardır.

Güneş Mecmuası'nın 12. sayısında "konunun işlevi" ismiyle ufak makalemde de değindiğim gibi .....edebiyatta, şiirde, başka şeyler bulmak arzusu bize Dîvân Edebiyatı'nın karşısında illallâh dedirtiyor. O an içinde mesela Rübâb-i Şikeste'yi açınca geniş bir ufuk karşısında kaldığımızı görüyoruz. Oh diye nefes alıyoruz: İşte bir Balıkçılar, işte bir Hasan'ın Gazası, işte bir Ramazan Sadakası, işte bir Zerrişte... Avrupalaşmış olmanın edebiyattaki feyiz ve gücüne bakınız ki bir Tefik Fikret, kendisinden şâirlik itibariyle pek çok yüksek simâlar(şahsiyetler) da yetiştirmiş olan Acem(İran) taklidi edebiyata bir tek Rübâb-i Şikestesiyile bu noktadan galip geliyor. Artık yine aynı bakış açısından yeni edebiyatın bugünkü çocuğa vereceği yeni unsurlar göz önüne getirilebilir. Fakat geçen makalemde de dediğim gibi Kemâl'in, Hâmit'in, Fikret'in... yazıları çağın edebiyatlarına göre her noktadan zayıftır. Amerikalı uzmanlar, kaleme aldıkları

raporda özellikle: Edebiyat dersleri, çeşitli tipte edebî eserleri içermelidir. Terbiye, öğrenci zevkinin çeşitlenmesini sağlamalı ve öğrencide edebiyatın kuşatıcılığı ve kapsayıcılığı(kapsam) hakkında bir fikir meydana getirmelidir. Edebiyat dersleri öyle bir çeşitlilik göstermeli ki her öğrenci kendisi için en yüksek zevki sağlayacak tipte eserlerle karşılaşabilsin. Bu suretle mesela lirik şiirler hakkında pek az heyecan duyan bir gencin tiyatro ve hikâye gibi eserlerle düşüncesi ve faaliyeti geliştirilmiş ve bu iki tür eserlere karşı ilgisini kazanmaya olanak bulunmuş olur diyorlar. İşte şu büyük görevi yerine getirecek güçte eserleri Avrupâî Edebiyatımızda da bolca bulamamaktayız. Mesela Türk çocuğuna hayatın pitoreskini, insanın psikolojisini gösterecek dramatik eserlerimiz yok denecek derecelerde önemsizdir. Diğer türler de zengin değildir. Bu önemli eksiği öğrencimize Frenk edebiyatlarından örnekler göstermekle anlatmak mecburiyetindeyiz. Eğitim Bakanlığı daha şimdiden bunu sağlamak için hazırlanmıştır. Dünya edebiyatlarından - trajediye, drama, komediye, romana, tarihe, pastoral türe, eleştiriye.... dâir örnekleri içeren kitapçıklar yayımını temin etmektedir. Bu kitapçıkları hazırlayacak insanlar arasında Hüseyin Cahit, Mehmet Ali Tefik, Reşat Nuri, Celal Sahir, Ercüment Ekrem, Siracettin, Hıfzı Tefik beyler gibi tanınmış edip ve öğretmenler de vardır. Lise öğrencisi bu yeni yıl başında kendisini yarın için ve bugünkü medeni ihtiyaçlara göre hazırlayacak eserden iyice bulabilecektir.

Özet olarak; Türk çocuğu, kendi milletine mensup çeşitli sınıfların ortaya koydukları edebî oluşumdan gafil(habersiz) kalmamalıdır. Dîvân Edebiyatı'ndan, Halk Edebiyatı'ndan, Tekke Edebiyatı'ndan, yeni Avrupâî Edebiyat'tan ona örnekler göstermek görevimizdir. Ancak yine Amerikalı uzmanların dedikleri gibi ortaya konulacak okuma kitaplarında ve genel olarak öğrenciye ait eserlerde her şeyden önce dikkat edeceğimiz nokta şudur: Bunlar telkin verici düşünceleri, sağlam ahlâkî ülküleri, normal ve kuvvetli karakterleri, asil hareketleri, saf hayatı içeriyor olmalı. Bundan her kitabın mutlaka bir ahlâk yayıncısı olması anlamı çıkarılmamalı, yalnız her kitabın bütününe hâkim olan ahlâkî tonun sağlam olması ve bütün hayatı boyunca izleyeceği hareket yolunu belirleme çağında bulunan öğrenci üzerinde feyizli bir etki bırakması gerekliliği anlaşılmalıdır.

Velhasıl Avrupalılar edebiyat öğretimine pek çok önem veriyorlar. Bizim için de bu öneme dikkat etmek ve ona göre çalışmak gereksinimi artık kendini göstermiştir.

Çevrimyazı ve nesre çeviri: İsmet İPEK¹

---

¹ İstanbul Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, YL öğrencisi.

